

فرا تحلیل اثربخشی مشاوره گروهی راه حل - محور در مدارس ایران (۹۶-۱۳۸۶)

انسیه محمدیاری *

دکتر سیمین حسینیان **

چکیده

در دهه اخیر، متخصصان به بررسی اثربخشی مشاوره گروهی راه حل - محور در بهبود متغیرهای مختلف مانند خودکارآمدی، سازگاری اجتماعی و انگیزش تحصیلی در حوزه مدرسه پرداخته‌اند. بسیاری از این مداخلات تغییراتی معنادار را نسبت به گروه کنترل گزارش کرده‌اند. با این حال، میزان تأثیر دقیق آنها مشخص نیست. از این رو، در پژوهش حاضر به گردآوری و یکپارچه‌سازی نتایج حاصل از این مداخلات و محاسبه میزان اثر آنها با به کارگیری الگوی پژوهشی فرا تحلیل پرداخته شده است. به این منظور ۲۴ پژوهش اجرا شده در فاصله سالهای ۹۶-۱۳۸۶ در مدارس دوره متوسطه دوم که از لحاظ روش‌شناسی مورد قبول بوده‌اند، انتخاب شده و روی آنها فرا تحلیل انجام گرفته است. ابزار این پژوهش، نمونه‌برگ فرا تحلیل بود. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان اثربخشی مشاوره گروهی بر مبنای نظریه راه حل - محور $S_E = 0/8$ است که با توجه به جدول کوهن، بالا ارزیابی می‌شود؛ یعنی شرکت‌کنندگان در جلسات مشاوره گروهی راه حل - محور (گروه آزمایش) ۴۷٪ بهبود یافته‌اند، در حالی که در گروه کنترل تغییری حاصل نشده است. همچنین اندازه اثر مشاوره گروهی راه حل - محور برای مشکلات فردی، میان - فردی و تحصیلی دانش آموزان به ترتیب ۰/۲۳، ۰/۵۷ و ۱/۵۷ محاسبه شده که معادل بهبودی ۱۶/۷، ۳۶/۶ و ۵۷/۵ درصدی نسبت به گروه کنترل است. این یافته‌ها نشان داد که مشاوره گروهی راه حل - محور در بهبود مشکلات نوجوانان، به ویژه مشکلات تحصیلی آنان از اثربخشی بالایی برخوردار است. بنابراین پیشنهاد می‌شود این نظریه در برنامه‌های آموزشی مشاوران مدارس برای حل مسائل روان‌شناختی و بهبود روابط میان - فردی، به ویژه مسائل تحصیلی دانش آموزان مورد استفاده قرار گیرد.

کلید واژگان: مشاوره گروهی راه حل - محور، دانش آموزان

تاریخ پذیرش: ۹۷/۳/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۸/۲۲

* دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

mohammadyari_91@yahoo.com

Hosseinian@alzahra.ac.ir

** استاد، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

یکی از اهداف مهم آموزش و پرورش، بهبود عملکرد تحصیلی و پیشرفت دانش آموزان، سلامت در ابعاد روانی و جسمانی و همچنین بهبود روابط میان- فردی است. نوجوانی دوره‌ای از چرخه تحول است که در خلال آن افراد با چالشهای بسیار مواجه می‌شوند و باید برای مقابله با آنها راه‌حلهایی پیدا کنند تا بتوانند پیشرفت کنند و در راه دستیابی به موفقیت گامهای مؤثر بردارند. در این دوران غالباً رفتارهایی همچون ناسازگاری، بدبینی، بی‌اعتمادی، پرخاشگری، اعتمادبه‌نفس پایین، کمرویی و اضطراب و ... در نوجوانان بروز می‌کند. به‌طورکلی می‌توان گفت نوجوانان با تغییراتی روبه‌رو هستند که می‌تواند زمینه‌ساز پیامدهای زیانبار برای آنها باشد. از این رو مشاوره و آموزش در این دوران از اهمیت بسیار برخوردار است تا از این طریق بتوان در افزایش اعتمادبه‌نفس و احساس خودکارآمدی، سازگاری اجتماعی، دستیابی به مهارتهای حل مسئله، راهنمایی برای حل بحران هویت و ... به آنها کمک کرد.

درمانگران و پژوهشگران تاکنون از درمانهای گوناگون برای این منظور استفاده کرده‌اند اما درمان کوتاه‌مدت راه‌حل- محور^۱ به دلیل کوتاه بودن دوره درمان و تأکید بر امکانات، نقاط قوت و راه‌حلها به‌جای تمرکز بر مشکلات، محدودیتها و ضعفها (امیری، کارشکی و اصغری، ۱۳۹۳؛ شاکرمی، داوودنیا، زهراکار، ۱۳۹۲) می‌تواند ظرفیت بالقوه خوبی برای بهبود وضعیت روان‌شناختی و تحصیلی دانش آموزان در مدرسه داشته باشد. این نظریه درمانی را استیو دی‌شیزر و اینسو کیم برگ^۲ در دهه ۱۹۸۰ میلادی در مرکز خانواده‌درمانی کوتاه‌مدت میلواکی در ویسکانسین ابداع کرده‌اند (مک‌دونالد^۳، ۲۰۱۵، ترجمه نظری و همکاران، ۱۳۹۵). از آن زمان نظریه راه‌حل- محور رشد چشمگیری داشته است و محققان در واکنش به برنامه‌های متنوع این نظریه به افزایش تدریجی تعداد مطالعات در مورد اثربخشی نظریه راه‌حل- محور پرداخته و دریافته‌اند که این نظریه به‌خوبی سایر روشهای مشاوره‌ای عمل می‌کند، ضمن آنکه دارای این مزیت است که نیاز به جلسات خیلی کمتری دارد (گانگ و شو^۴، ۲۰۱۶). این نظریه به‌عنوان یک نظریه پست‌مدرن بر همکاری مراجع و درمانگر بناشده و شکلی از درمان مختصر است که بر منابع و توانائی مراجعان برای انطباق و خلق راه‌حل تکیه می‌کند. طبق درمان راه‌حل- محور از مراجعان به‌طور ویژه‌ای خواسته می‌شود تا در ترسیم چشم اندازی از آینده شرکت کنند و با به یادآوردن موفقیت‌های گذشته،

1. Solution-Focused Brief Therapy (SFBT)

2. Steve de Shazer & Insoo Kim Berg

3. McDonald

4. Gong & Hsu

نقاط قوت و منابع خود، آن چشم انداز را در زندگی روزانه شان خلق کنند (فرانکلین^۱ و همکاران، ۲۰۱۷). همچنین این شیوه از مشاوره به دلیل توجه به توانمندیهای دانش آموزان و حساس بودن به کمی وقت، در مدارس به شیوه ای کارآمد و مؤثر بدل شده است و الگویی مثبت، امیدبخش و سودمند را برای دانش آموزان عرضه می کند (تقی پور، خوش کنش و صالحی، ۱۳۹۰). در دیدگاه مشاوره راه حل - محور، با آگاهی از اهمیت زمان و توجه به محدودیت آن تلاش می شود تا در کار با دانش آموزان از حداقل وقت، حداکثر بهره گرفته شود. در این نظریه سعی بر آن است همه اندوخته های دانش آموز در امر مشاوره به کار گرفته شود. این اندوخته ها شامل ارزشها، باورها، خواسته ها، عقاید، زبان و چارچوب فرهنگی ویژه هر مراجع است (دیویس و آزبورن، ترجمه ادیب راد و نظری، ۱۳۸۹).

این شیوه از مشاوره بیش از ده سال است که در مدارس ایران به کار گرفته شده و توسعه یافته است و برای بسیاری از مشکلات دانش آموزان مانند مشکلات تحصیلی و اجتماعی و مشکلات فردی به کار گرفته شده است. در این زمینه پژوهشگران پژوهشهای بسیار انجام داده اند و اثربخشی این رویکرد در کمک به حل مشکلات دانش آموزان را بررسی کرده اند، اما تفاوت در کاربردها، روشها و ابزارهای متفاوت به کار رفته در این پژوهشها، ارزشیابی و مقایسه یافته ها را دشوار می کند. بنابراین به کارگیری روشی که مبتنی بر بازنگری و تجزیه و تحلیل پیشینه پژوهشی باشد، ضروری به نظر می رسد تا بتوان یافته های پژوهشهای گوناگون را به منظور به دست آوردن یک نتیجه کلی، ترکیب نمود. فرا تحلیل راهی است برای ترکیب آماری نتایج مجموعه ای از مطالعات پژوهشی درباره یک موضوع، به منظور نتیجه گیری کلی درباره آنچه پیشینه های پژوهشی نشان می دهد و پژوهشگر را از اتکا به نتایج یک مطالعه انفرادی یا اتکا به بازنگریهای غیر کمی سستی و روایتی مصون می دارد (هومن، ۱۳۹۵). به بیانی دیگر، روش فرا تحلیل به پژوهشگر امکان می دهد که به شناختی بیشتر از پدیده ها برسد، زیرا با ترکیب مطالعات انجام شده، نتیجه گیری کلی حاصل می شود (گنجی، زاهد بابلان، معینی کیا، ۱۳۹۱). لذا پژوهشگران در مطالعه حاضر با توجه به اینکه تاکنون فرا تحلیلی در زمینه کاربرد رویکرد راه حل - محور برای کمک به حل مشکلات دانش آموزان در ایران انجام نشده است بر آن شدند تا با یکپارچه کردن نتایج پژوهشهای انجام شده، اندازه اثر کلی مشاوره گروهی راه حل - محور بر متغیرهای مختلف در حوزه مدرسه را تعیین کنند. همچنین تعیین

اندازه اثر به صورت جداگانه برای مشکلات فردی، میان-فردی و تحصیلی هدف این پژوهش بوده است.

روش‌شناسی

با توجه به هدف پژوهش، روش انجام پژوهش فراتحلیل بوده که در آن محاسبه اندازه اثر برای پژوهشهای وارد شده در تحقیق، اساس کار است. اندازه اثر نشان‌دهنده رابطه میان یک متغیر با متغیر دیگر با یک روش استاندارد شده است. در این مطالعه این اندازه برای همه پژوهشها از طریق محاسبه تفاضل میان میانگین گروه آزمایش و میانگین گروه کنترل تقسیم بر انحراف استاندارد نمرات ترکیب شده، به طور جداگانه محاسبه شده است و سپس برای دستیابی به میانگین، این اندازه اثرها با هم ترکیب شده اند. برای این محاسبات به شاخصهای میانگین و انحراف استاندارد گروههای آزمایش و کنترل نیاز بود که در پژوهشها انعکاس داده شده بودند. پس از به دست آوردن میانگین اندازه اثر، هم مطلوب و هم مهم است که آن را مورد تفسیر قرار دهیم (هومن، ۱۳۹۵). از این رو شاخص SE به صورت میانگین انحراف اندازه اثر همه پژوهشها از اندازه اثر متوسط محاسبه شده که درصد ناهمپوشانی اعمال کاربردی با عدم کاربردی تعیین شده است. لازم به توضیح است که برای به دست آوردن اندازه اثر، نرم‌افزاری به کار نرفته و اندازه اثر هر یک از پژوهشها به صورت دستی محاسبه شده است.

جامعه آماری شامل مقالات چاپ شده در مجلات علمی-پژوهشی و مقالات چاپ شده در کنفرانسها و همایشهای ملی و بین‌المللی، همچنین پایان‌نامه‌های موجود در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است که طی سالهای ۹۶-۱۳۸۶ در زمینه اثربخشی رویکرد راه‌حل-محور بر متغیرهای مختلف در مدارس شهری ایران انجام شده بودند که از میان آنها ۲۴ مقاله با توجه به معیارهای زیر انتخاب شده است:

۱. موضوع پژوهش تاثیر مداخله رویکرد راه‌حل-محور بر مشکلات نوجوانان دوره متوسطه دوم باشد؛

۲. پژوهشها در داخل ایران از سال ۱۳۸۶ به بعد انجام شده باشد؛

۳. پژوهشها به صورت آزمایشی یا نیمه آزمایشی و شبه تجربی انجام شده باشد؛

۴. دارا بودن روایی و اعتبار ابزارهای استفاده شده؛

۵. داشتن اطلاعات کافی در مورد شاخصهای آماری.

در این پژوهشها، از آموزش و مشاوره گروهی راه‌حل - محور برای حل مشکلات دانش آموزان دوره دوم متوسطه بهره‌گیری شده است. تعداد جلسات مشاوره گروهی این پژوهشها در مدارس، ۱۰-۵ جلسه و هر جلسه میان ۹۰-۴۵ دقیقه بوده است و تعداد ۷۴۴ دانش‌آموز در این فراتحلیل شرکت کرده‌اند.

ابزار پژوهش حاضر، نمونه‌برگ تحلیل محتوای محقق ساخته بود. این نمونه‌برگ با توجه به مؤلفه‌های عنوان پژوهش، نام پژوهشگر، سال اجرای پژوهش، نام مجله، ابزار پژوهش، روش نمونه‌گیری، نام شهری که پژوهش در آنجا اجرا شده، جنسیت شرکت‌کنندگان و تعداد جلسات ارائه آموزش و درمان تنظیم شده است. متغیرهای پژوهشهای وارد شده به این مطالعه بر اساس طبقه‌بندی مشکلات فردی و میان-فردی و تحصیلی در سه گروه الف، ب و ج تقسیم شده‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱: اطلاعات توصیفی پژوهشهای موردبررسی در فراتحلیل

شماره	پژوهشگر	عنوان	تعداد نمونه	طبقه *	روش نمونه‌گیری	نام مجله	جنسیت	شهر انجام پژوهش	ابزار	تعداد جلسات
۱	سالاری فیض‌آبادی (۱۳۸۶)	بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه‌حل - محور بر کاهش فشار روانی و نشانگان آن در دانش‌آموزان دختر دبیرستانهای شهر اندیشه در سال تحصیلی ۸۵-۸۶	۳۰	الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	پایان‌نامه	دختر	اندیشه کرج	مقیاس فشار روانی (مارکهام) مقیاس نشانگان استرس (SSI)	۷
۲	اشعری و همکاران (۱۳۸۸)	بررسی اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر عملکرد تحصیلی و یادگیری خود-تنظیم دانش‌آموزان دختر دوره پیش‌دانشگاهی شهر اهواز	۶۰	ب الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	یافته‌های نو در روان شناسی	دختر	اهواز	راهبردهای خود-تنظیمی (SRLS)	۱۰
۳	میرحلیلی (۱۳۸۸)	اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد راه‌حل - محور بر بهبود خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه دوم مقطع متوسطه شهر یزد	۳۰	ب	خوشه‌ای	پایان‌نامه	دختر	یزد	خودکارآمدی تحصیلی مورگان و جینکس (۱۹۹۸)	۷
۴	صالحی (۱۳۸۸)	بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه‌حل - محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدی پنداری دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه استان قزوین	۳۰	ب الف	تصادفی	پایان‌نامه	دختر	قزوین	عملکرد تحصیلی خودکارآمد پنداری	۸
۵	جوانمیری (۱۳۹۰)	بررسی اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر رویکرد راه‌حل - مدار بر کاهش افسردگی نوجوانان دختر	۲۰	الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	پایان‌نامه	دختر	مشهد	افسردگی	۸
۶	تقی‌پور و همکاران (۱۳۹۰)	اثربخشی مشاوره گروهی راه‌حل - محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدی پنداری دانش‌آموزان مقطع متوسطه	۳۰	ب الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی	دختر	قزوین	عملکرد تحصیلی (درتاج) خودکارآمد پنداری بندورا	۸
۷	کرمی (۱۳۹۲)	اثربخشی مشاوره راه‌حل - محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارضات والد-مفوزندی در نوجوانان	۳۰	ج	-	پایان‌نامه	پسر	کرج	تاکیکهای حل تعارضی	۸

۸	آذرهوش (۱۳۹۱)	اثر بخشی مشاوره راه حل - محور به شیوه گروهی در افزایش کیفیت رابطه ولی فرزندی دختران دبیرستان شهرستان دزفول	۲۴	ج	در دسترس	پایان نامه	دختر	دزفول	مقیاس رابطه ولی فرزندی (۱۹۸۳)	۸
۹	سادات زاده و خلیلی (۲۰۱۲)	اثرات مشاوره گروهی راه حل - مدار بر خود-تنظیمی و پیشرفت تحصیلی	۴۴	الف ب	-	International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education	پسر	تهران	خود-تنظیمی	۷
۱۰	دستباز و همکاران (۱۳۹۳)	اثر بخشی مشاوره گروهی راه حل - محور بر سازگاری و خودکارآمدی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان شهرستان شهریار	۳۰	ج الف	خوشه‌ای	دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی	پسر	شهریار	سازگاری دانش آموزان خودکارآمدی عمومی (شرر)	۸
۱۱	شاهی و اوجی نژاد (۱۳۹۳)	اثر بخشی آموزش به شیوه رویکرد راه حل - محور بر افزایش میزان سازگاری اجتماعی و حل بحران هویت نوجوانان دختر	۲۰	ج الف	خوشه‌ای	زن و جامعه	دختر	بندر عباس	بحران هویت (احمدی) سازگاری دانش آموزان (AISS)	۸
۱۲	گل محمدی و کیمیایی (۱۳۹۳)	بررسی اثر بخشی مشاوره گروهی متمرکز بر راه حل بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی	۳۰	ب	خوشه‌ای	پژوهش در آموزش	پسر	مشهد	انگیزش تحصیلی (فرم دبیرستانی)	۸
۱۳	امیری و همکاران (۱۳۹۳)	اثر بخشی مشاوره گروهی راه حل - محور بر سلامت عمومی دانش آموزان پسر تک سرپرست مقطع متوسطه	۳۰	الف	خوشه‌ای	روش و مدل‌های روان‌شناختی	پسر	تربت حیدریه	سلامت عمومی (GHQ)	۷
۱۴	برائیان و همکاران (۱۳۹۵)	اثر درمان کوتاه راه حل - محور بر خودکارآمدی و رضایت از زندگی دانش آموزان دختر	۴۰	الف الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	مجله پیشگیری و سلامت	دختر	کرج	خودکارآمدی عمومی (شرر) رضایت از زندگی (دینر)	۶
۱۵	جوکار و قادری (۲۰۱۵)	اثر بخشی مشاوره گروهی راه حل - محور بر ادراک خویش دانش آموزان	۳۰	الف	تصادفی ساده	Educational Research and Reviews	پسر	دشتستان	ادراک خویش (آکروال)	۱۰
۱۶	حسین پور و همکاران (۲۰۱۶)	اثر بخشی درمان کوتاه مدت راه حل - محور بر مشکلات سازگاری دانش آموزان در آمل، ایران	۳۰	ج	هدفمند	International Journal of School Health	دختر	آمل	سازگاری (بل)	۵
۱۷	قاری سعادت و اکبری امرغان (۱۳۹۴)	بررسی تأثیر مشاوره گروهی به شیوه راه حل - محور بر خود-تنظیمی دانش آموزان	۳۰	الف	هدفمند	همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی	دختر	مشهد	خود-تنظیمی	۷
۱۸	مروتی اردکانی و افلاکی فرد (۱۳۹۵)	تأثیر مشاوره راه حل - مدار بر پیشرفت تحصیلی و تاب‌آوری دانش آموزان	۴۰	ب الف	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی	پسر	شیراز	تاب‌آوری (کاتر و دیویدسون) معدل دانش آموزان	۸
۱۹	برائیان و همکاران (۱۳۹۵)	اثر درمان کوتاه مدت راه حل - محور بر افزایش عزت نفس در دانش آموزان دختر	۲۴	الف	خوشه‌ای	نشریه پژوهش پرستاری ایران	دختر	هشگرد	عزت نفس (کوپر اسمیت)	۶
۲۰	غفوریان رام و علیزاده موسوی (۱۳۹۵)	بررسی درمان راه حل - مدار بر افعال کاری تحصیلی در دانش آموزان با افت تحصیلی	۲۴	ب	در دسترس	چهارمین همایش ملی مشاوره و سلامت روان	پسر	مشهد	اهمال کاری تحصیلی (سولومون و راث بلوم)	۸
۲۱	روبین تن (۱۳۸۸)	تأثیر مشاوره راه حل - محور بر خودکارآمدی دانش آموزان	۳۰	الف	تصادفی ساده	پایان نامه	دختر	مرو دشت	خودکارآمدی (SEQ-C)	۵

۲۲	لطفی و معتمدی (۱۳۹۵)	بررسی اثربخشی درمان راه‌حل - مدار کوتاه مدت بر افزایش تاب‌آوری نوجوانان پسر در معرض خطر در یکی از شهرک‌های نظامی	۳۰	الف	تمام شماری	فصلنامه روانشناسی نظامی	پسر	همدان	تاب‌آوری (کاتر و دیویسون)	۶
۲۳	حسینی و نامنی (۱۳۹۵)	اثربخشی آموزش مشاوره گروهی راه‌حل مدار بر کیفیت زندگی در مدرسه دانش آموزان	۲۴	ج	داوطلبانه	پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی	دختر	نیشابور	کیفیت زندگی در مدرسه (اندروسون و بیروک)	۸
۲۴	صادقی و همکاران (۱۳۹۶)	تأثیر مشاوره گروهی راه‌حل - محور بر خودکارآمدی و منبع کنترل دانش آموزان دختر مقطع متوسطه	۳۴	الف الف	تصادفی ساده	مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی	دختر	نجف‌آباد	خودکارآمدی (شرر) منبع کنترل (لونسون)	۶
	جمع		۷۴۴							

*طبقه‌بندی پژوهشها: الف) متغیرهای فردی ب) متغیرهای تحصیلی ج) متغیرهای میان - فردی

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این مطالعه، اندازه اثر هر یک از پژوهشهای موردبررسی، بر اساس فرمولهای شماره ۱ و ۲ کوهن محاسبه شده و نتایج آن در جدول ۲ آورده شده است. اندازه اثر اصلی ترین اصطلاح روش فراتحلیل است و اندازه آن درواقع حضور پدیده موردنظر در جامعه است یا حدی که فرضیه صفر نادرست است (کوهن، ۱۹۸۸؛ به نقل از هومن، ۱۳۹۵). یا به عبارتی اندازه اثر اندازه‌ای است از اثر کاربندی آزمایشی یا یک همپراش بر یک متغیر پاسخ که در یک مطالعه مشاهده می‌شود (هومن، ۱۳۹۵).

کوهن (۱۹۸۸)، مشخصه d را به عنوان تفاوت میان میانگینها تقسیم بر انحراف استاندارد ادغام شده گروهها تعریف می‌کند.

$$d = M_E - M_C / S_p \quad \text{فرمول (۱)}$$

$$S_p^2 = S_E^2 * (N_E - 1) + S_C^2 * (N_C - 1) / N_E + N_C - 2 \quad \text{فرمول (۲)}$$

که در آنها d اندازه اثر رویکرد راه‌حل - محور در هر یک از پژوهشها، M_E متوسط میانگینهای گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون، M_C متوسط میانگینهای گروه کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون، S_E متوسط انحراف استانداردهای گروه آزمایش در پیش‌آزمون و پس‌آزمون، S_C متوسط انحراف استاندارد گروه کنترل در پیش‌آزمون و پس‌آزمون و S_p انحراف استاندارد ادغام شده در گروههای آزمایش و کنترل است.

جدول ۲: اندازه اثر حاصل از اجرای مشاوره گروهی راه‌حل - محور در پژوهشهای موردبررسی

d	S_p^2	گروه کنترل			گروه آزمایش			شماره تحقیق
		S_c	M_c	n	S_E	M_E	n	
-۰/۷۷	۵/۱۰	۲/۴۵	۱۸/۹۰	۱۵	۲/۰۶	۱۷/۷۵	۱۵	۱
-۰/۷۰	۵۵۹/۲۸	۱۹/۶۳	۱۱۹/۳۹	۱۵	۲۷/۱۰	۱۰۲/۹	۱۵	
۱/۶۹	۱/۰۲۵	۱	۱۱/۷۰	۳۰	۱/۰۵	۴۲/۱۳	۳۰	۲
۲	۱۰/۶۱	۱/۷۰	۴۸/۳۷	۳۰	۴/۳۰	۵۴/۹	۳۰	
۴/۲۵	۳۶/۶۴	۵/۲۰	۵۲/۸۶	۱۵	۶/۸۰	۷۸/۵۵	۱۵	۳
-۰/۰۳	۴۶/۴۰	۶/۶۰	۱/۴۱	۱۵	۷/۰۲	۱/۵۹	۱۵	۴
-۰/۱۹	۱/۵۰	۱/۰۸	۱/۸۴	۱۵	۱/۳۵	۲/۰۸	۱۵	
-۱/۵۰	۹/۰۲	۴/۵۵	۲۰/۲۵	۱۰	۴	۱۵/۷	۱۰	۵
-۱/۴۰	۹۲/۷۰	۶/۵۹	۱۵	۱۵	۷/۰۲	۱/۵۹	۱۵	۶
-۰/۱۶۵	۲/۱۰	۱/۰۸	۱/۸۴	۱۵	۱/۳۵	۲/۰۸	۱۵	
-۰/۴۵	۷۰/۸۵	۸/۶۲	۳۴/۴۲	۱۵	۸/۲۱	۳۰/۶۵	۱۵	۷
۱	۳۳۰/۴۶	۲۰/۶۶	۸۹/۲۵	۱۲	۱۵/۳۰	۱۰۷/۳۷	۱۲	۸
-۱/۸۰	۱۹۰/۴۴	۱۳/۸۵	۲۱۲/۹۰	۲۲	۱۳/۷۵	۲۲۳/۹	۲۲	۹
-۱/۴۵	۲/۰۸	۱/۵۰	۸/۹۵	۲۲	۱/۳۸	۹/۶	۲۲	
-۱/۶۷	۵/۱۹	۲/۴۰	۲۵/۶۰	۱۵	۲/۱۵	۲۱/۸۰	۱۵	۱۰
-۰/۹۱۵	۲۰/۰۷	۴/۲۵	۵۴/۳۵	۱۵	۴/۷۰	۵۸/۴۵	۱۵	
-۰/۷۲	۲۱۳/۱۸	۱۳	۱۵/۶۰	۲۰	۹/۴۰	۵	۲۰	۱۱
-۱/۲۸	۱۷۳	۱۵	۲۱/۷۰	۲۰	۱۱	۴/۹۰	۲۰	
-۰/۳۴	۱۹۳/۲۲	۱۴	۱۴۳/۲۳	۱۵	۱۳/۸	۱۴۸	۱۵	۱۲
-۰/۳۲	۹۵/۲۴	۱۰/۴۲	۲۷/۵۳	۱۵	۹/۰۵	۲۴/۴۳	۱۵	۱۳
۱/۶۰	۱۶/۶۹	۴/۵۲	۳۵/۵۷	۲۰	۳/۶۰	۴۲/۲۰	۲۰	۱۴
۱/۷۷	۱۲	۳/۵۲	۱۱/۸۰	۲۰	۳/۴۱	۱۷/۹۲	۲۰	
۱/۹۷	۶/۲۳	۲/۲۴	۱۷/۲۶	۱۵	۲/۷۳	۲۲/۱۶	۱۵	۱۵
-۰/۷۷	۳۲۳	۸/۴۰	۵۳/۳۰	۱۵	۱۷/۵۳	۳۹/۵۰	۱۵	۱۶
۰	معتادار نیست	۲/۱۷	۲۱۰/۱۰	۱۵	۲/۱۷	۲۱۵/۳۰	۱۵	۱۷
۱/۸۶	۱/۵۶	۱/۲۰	۱۱/۳۰	۲۰	۱/۳۰	۱۳/۵۲	۲۰	۱۸
-۰/۵۷	۶۰	۹/۲۱	۶۰/۳۶	۲۰	۵/۹۳	۶۴/۷۵	۲۰	
۲/۳۱	۹/۲۷	۲/۹۲	۱۵/۹۰	۱۲	۳/۱۶۵	۲۳/۴۶	۱۲	۱۹
۰/۸۱	۵۴/۵۳	۷/۷۵	۳۸/۷۷	۱۲	۷	۴۴/۷۵	۱۲	۲۰
۲/۵۳	۱۶/۸۵	۲/۵۰	۰/۵۳	۱۵	۵/۲۴	۱۰/۹۰	۱۵	۲۱
۱/۲۴	۵۰/۴۱	۸/۶۵	۲۸	۱۵	۵/۱۰	۳۶/۸۳	۱۵	۲۲
۰/۱۰	۵/۲۳	۲/۴۰	۱۴/۸۷	۱۲	۲/۱۷	۱۵/۱۰	۱۲	۲۳
۰/۰۲	۵۸/۸۶	۸/۲۹	۵۴/۸۷	۱۷	۷	۵۵	۱۷	۲۴
۱/۵۰	۵۱/۴۷	۶/۹۳	۳۳/۴۰	۱۷	۷/۴۱	۴۴/۲۰	۱۷	

یافته‌های پژوهش

با توجه به اندازه اثرهای هر یک از پژوهشها، اندازه اثر کلی رویکرد راه حل - محور در دانش‌آموزان مدرسه با استفاده از فرمولهای (۳) و (۴) محاسبه شده است:

$$\bar{d} = \frac{\sum d}{n} = \frac{37.69}{34} = 1.1 \quad \text{فرمول (۳)}$$

$$S_E = \frac{\sum (d_i - \bar{d})^2}{n} = 0.8 \quad \text{فرمول (۴)}$$

چنانچه در فرمول (۳) محاسبه کردیم اندازه اثر متوسط گروهی که مشاوره گروهی راه حل - محور را دریافت کرده ۱/۱ واحد انحراف استاندارد بهبود یافته است اما می‌توان برای تفسیر بهتر این اثربخشی از درصد ناهمپوشانی دو گروه بهره گرفت. بدین منظور از فرمول (۴) برای محاسبه S_E استفاده شده و میزان آن ۰/۸ به دست آمده است که بنا بر مبنای کوهن (به نقل از هومن، ۱۳۹۵) این میزان اثربخشی، بالا ارزیابی می‌شود. $d \leq 0.2$ اندازه اثر کم و $0.2 \leq d \leq 0.79$ اندازه اثر متوسط و $d \geq 0.8$ اندازه اثر زیاد). طبق جدول ۳ برای اندازه اثر ۰/۸، درصد ناهمپوشانی گروهی که مشاوره گروهی راه حل - محور را دریافت کرده‌اند نسبت به گروه کنترل ۴۷/۴ است، یعنی مشاوره گروهی راه حل - محور وضعیت متغیرهای موردپژوهش دانش‌آموزان گروه آزمایش را ۴۷/۴ درصد نسبت به گروهی که در جلسات مشاوره گروهی شرکت نکردند، بهبود داده است.

همچنین اندازه اثر برای متغیرهای فردی (طبقه الف)، میان - فردی (طبقه ب) و تحصیلی (طبقه ج) به ترتیب ۰/۲۳، ۰/۵۷ و ۱/۵۷ محاسبه شده که بنابر جدول ۳، بهبودی ۱۶/۷، ۳۶/۶ و ۵۷/۵ درصدی برای گروه آزمایش نسبت به گروه کنترل ایجاد شده است.

جدول ۳: جدول ارتباط میان اندازه اثر، جایگاه درصدی و درصد ناهمپوشی

اندازه اثر	جایگاه درصدی	درصدی ناهمپوشی	اندازه اثر	جایگاه درصدی	درصد ناهمپوشی
۲/۰۱	۹۷/۷۱	۸۱/۱۱	۰/۹	۸۲/۰	۵۱/۶
۱/۹	۹۷/۱	۷۹/۴	۰/۸	۷۹/۰	۴۷/۴
۱/۸	۹۶/۴	۷۷/۴	۰/۷	۷۶/۰	۴۳/۰
۱/۷	۹۵/۵	۷۵/۴	۰/۶	۷۳/۰	۳۸/۲
۱/۶	۹۴/۵	۷۳/۱	۰/۵	۶۹/۰	۳۳/۰
۱/۵	۹۳/۳	۷۰/۷	۰/۴	۶۶/۰	۲۷/۴
۱/۴	۹۱/۹	۶۸/۱	۰/۳	۶۲/۰	۲۱/۳
۱/۳	۹۰/۰	۶۵/۳	۰/۲	۵۸/۰	۱۴/۷
۱/۲	۸۸/۰	۶۲/۲	۰/۱	۵۴/۰	۷/۷
۱/۱	۸۶/۰	۵۸/۹	۰/۰	۵۰/۰	۰/۰
۱/۰	۸۴/۰	۵۵/۴			

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر اندازه اثر مشاوره گروهی راه‌حل-محور در جامعه دانش‌آموزان نوجوان ۰/۸ به دست آمد که به معنای اثربخشی ۴۷/۴ درصدی در این حوزه است، یعنی دانش‌آموزان نوجوانی که تحت این مداخلات قرار می‌گیرند، نسبت به کسانی که این مداخلات را دریافت نمی‌کنند ۴۷/۴ درصد بهبودی به دست می‌آورند. این یافته با نتیجه پژوهش گانگ و شو (۲۰۱۶) همخوان است، زیرا آنان ۲۴ مطالعه را بررسی و فراتحلیل کرده و اندازه اثر مشاوره گروهی راه‌حل-محور را در مدارس ۱/۰۳ به دست آورده‌اند. همچنین یافته‌ها با نتایج پژوهش مروری کیم و فرانکلین (۲۰۰۹) همخوان است. آنان مطالعات انجام‌شده در زمینه رویکرد راه‌حل-محور در مدارس را موردبررسی قرار داده و نشان داده‌اند که این رویکرد برای کمک به دانش‌آموزان برای مدیریت مشکلات رفتاری و تحصیلی و کاهش شدت هیجانات منفی مؤثر است.

در مطالعه حاضر پژوهشگران همچنین اثرات این رویکرد را در دانش‌آموزان به‌صورت جداگانه در سه بخش مشکلات فردی با اثربخشی ۱۶/۷ درصدی، میان-فردی با اثربخشی ۳۶/۶ درصدی و تحصیلی با اثربخشی ۵۷/۵ درصدی گزارش کرده‌اند. در بخش مشکلات فردی نتایج این پژوهش همخوان است با نتایج پژوهش‌های کاپا آیدین و امی‌اوغلو^۱ (۲۰۱۴) و کوآرمه^۲ و همکارانش (۲۰۱۰) که به ترتیب اثربخشی مشاوره گروهی را بر افزایش خود-تنظیمی و کاهش هیجانهای منفی تحصیلی و اضطراب امتحان دانش‌آموزان و بهبود خودکارآمدی دانش‌آموزان دختر منزوی در مدرسه مطالعه کرده‌اند. همچنین با نتایج پژوهش عرب کلمری، فقیهان‌جوبیاری، شاهرودی و شعبانی (۲۰۱۶)، پژوهش سروی و قاضی (۲۰۱۶)، پژوهش بهرامی و بهاری (۱۳۹۴) و پژوهش جفتایی (۱۳۹۴) به ترتیب مبنی بر اثربخشی آموزش رویکرد راه‌حل-محور بر خودکارآمدی و توانایی حل مشکل دانشجویان دانشگاه آزاد ساری و بر افزایش خودکارآمدی دانش‌آموزان پنجم ابتدایی و بر افزایش خودکارآمدی دانش‌آموزان دوره راهنمایی و در کاهش اختلالات رفتاری دانش‌آموزان و در کاهش پرخاشگری و بهبود سبکهای هویتی دانش‌آموزان، همخوان است.

در بخش مشکلات میان-فردی نیز نتایج این پژوهش همخوان است با نتایج فراتحلیل باند، وودز، هامفری، سیمز و گرین^۳ (۲۰۱۳) که در فاصله سالهای ۲۰۱۰-۱۹۹۰ انجام‌شده و نشان داده

1. Capa-Aydin & Emmioğlu

2. Kvarme

3. Bond, Woods, Humphrey, Symes & Green

است که مشاوره گروهی راه حل - محور، در بهبود روابط تأثیر ۳۶ درصدی داشته است. همچنین با نتایج پژوهش صفرپور، فرحبخش، شفیع آبادی و شریفی (۲۰۱۱) و نتایج صحت پور (۱۳۹۳) به ترتیب مبنی بر اثربخشی درمان کوتاه مدت راه حل - محور بر افزایش سازگاری اجتماعی دختران دانشجو و در کاهش تعارض مادر و نوجوان، همخوان است.

در بخش مشکلات تحصیلی نتایج این پژوهش با نتایج پژوهشهای گل محمدی و کیمیایی (۱۳۹۳) و مروتی اردکانی و افلاکی فرد (۱۳۹۵) که به ترتیب مبنی بر اثربخشی این رویکرد بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است، همسو است.

در تبیین اثربخشی این رویکرد در مشکلات فردی می توان گفت به اعتقاد بندورا تجربیات موفقیت آمیز فرد و سرمشق گیری اجتماعی و قانع سازی اجتماعی از عواملی هستند که در احساس خودکارآمدی شخصی مؤثرند (فیست و فیست ۲۰۰۲، ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۴) و در مشاوره گروهی راه حل - محور این شرایط مهیاست تا فرد احساس خودکارآمدی بالایی پیدا کند. در این رویکرد مشاور بر تواناییها و نقاط قوت و تجربیات موفق که دانش آموزان در گذشته داشته اند (استثنائات) تمرکز می کند که به گفته بندورا بانفوذترین منبع برای احساس خودکارآمدی هستند. همچنین مطرح شدن تجربیات موفق دانش آموزان دیگر در گروه سبب سرمشق گیری اجتماعی می شود و از آنجایی که گروه محیطی مناسب برای پذیرش دانش آموزان و محیطی امن و مورد اطمینان است که در آن دانش آموزان تشویق به حل مشکلات خود می شوند (قانع سازی اجتماعی)، می توان گفت مشاوره گروهی راه حل - محور فرصتی مناسب برای ارتقای خودکارآمدی دانش آموزان است. همچنین چون در این جلسات گروهی، آنها مورد احترام اعضای گروه قرار می گیرند و تشویق می شوند که برای حل مشکلات خود راه حل پیدا کنند، احساس ارزشمندی و عزت نفس می کنند.

در مورد اثربخشی این رویکرد در مشکلات میان - فردی می توان گفت به اعتقاد دی شیر (۱۹۸۵)، بدکارکردی اساساً در اثر کوششهای نادرست برای حل مشکل پدیدار می شود. افراد خود را گرفتار می بینند و برای برخورد با این مشکل از مسیر عادی خویش خارج می شوند. محدودیت شناختهای افراد موجب مجموعه ای کلاً منفی از سازه ها می شود و در نتیجه آنها تصور می کنند که انتخابی برایشان باقی نمانده است یا این انتخابها بسیار محدودند (به نقل از گلدنبرگ و گلدنبرگ، ۲۰۰۰، ترجمه حسین شاهی براواتی، نقشبندی و ارجمند، ۱۳۸۲). از این رو پایین آمدن کیفیت

روابط دانش آموزان با همسالان و معلمان یا با والدین و ایجاد تعارض در روابط آنان را می‌توان به دلیل کوششهای نادرست برای حل مشکل دانست. در این رویکرد با تمرکز بر موارد استثنا که قبلاً اتفاق افتاده است یعنی مواقعی که آنها با افراد دیگر روابط خوب برقرار کرده اند و همچنین با تمرکز بر عواملی که سبب برقراری این روابط خوب و استثنائات شده است، به دانش آموزان متذکر می‌شوند که بازهم با رعایت آن عوامل می‌توانند روابط خود را با دیگران و والدین خود بهبود بخشند، به شرطی که راه‌حلهای ناکارآمد را که سبب تضعیف روابط شده‌اند حذف و راه‌حلهای جدید و کارآمد را جایگزین کنند.

در مورد اثربخشی بالای رویکرد راه‌حل-محور بر متغیرهای تحصیلی مانند انگیزش تحصیلی، عملکرد تحصیلی و پیشرفت تحصیلی می‌توان گفت امروزه نظریات انگیزشی بیشتر بر نحوه تفکر افراد درباره توانایی خود و تواناییهای یادگیری خویش متمرکز است تا رفتارهای آنان. همچنین با توجه به نظریه‌های معاصر، انگیزه‌های یادگیری ظرفیتی طبیعی هستند که در همه دانش آموزان به‌طور بالقوه وجود دارند و اگر آنها به‌صورت مثبت فکر کنند و در محیط حمایت‌گرانه حضورداشته باشند، گسترش می‌یابند (گل‌محمدی و کیمیایی، ۱۳۹۳). این شرایط در مشاوره گروهی راه‌حل-محور وجود دارد. مشاوره گروهی راه‌حل-محور با تمرکز بر تواناییها و شایستگیهای تک‌تک دانش آموزان، مهارت خود-باوری را در آنان تقویت می‌کند و سبب بالا رفتن اعتمادبه‌نفس در آنها می‌شود. بنابراین دانش‌آموزان در محیط امن گروه، موفقیت و پیشرفت تحصیلی را قابل‌دسترس می‌یابند و با مهارتهایی مانند مهارت مطالعه، برنامه‌ریزی و مدیریت زمان که گروه در اختیار آنها می‌گذارد، خود را برای دستیابی به اهداف تحصیلی توانمند احساس می‌کنند و از آنجایی که تکنیکهای پرسشهای خاص (مانند سؤالات معجزه‌ای، سؤالات درجه‌بندی و غیره) ابزاری مهم برای تسهیل تغییرات مراجعان است و سبب انتظارات و احساسات مثبت مانند امید و خوش‌بینی می‌شود (فرانکلین و همکاران، ۲۰۱۷)، با سؤالات درجه‌بندی دانش آموزان به‌طور عینی وضعیت تغییرات مثبت خود را نظاره می‌کنند. این امر سبب ایجاد انگیزه برای ادامه تغییرات در جهت هدف می‌شود و سؤالات استثنایی سبب یادآوری موفقیت‌های گذشته تحصیلی دانش آموزان می‌شوند و آنها را تشویق می‌کنند که اگر قبلاً توانسته‌اند پس باز هم توانایی موفق شدن را دارند و دانش آموزان برای به دست آوردن موفقیت‌های تحصیلی آینده با انگیزه می‌شوند.

در پایان پیشنهاد می‌شود پژوهشهای دیگری در آینده روی متغیرهای مختلف در جامعه دانش‌آموزی، با این نظریه انجام شود تا بتوان با مطالعه فراجحلی دیگر به‌طور دقیق‌تر اثربخشی این نظریه را در مدارس بررسی کرد.

منابع

- آذرهوش، زهرا. (۱۳۹۱). *اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی در افزایش کیفیت رابطه ولی- فرزند*. دختران دبیرستانی شهرستان دزفول. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- اشعری، نرگس؛ شفیق آبادی، عبدالله و سودانی، منصور. (۱۳۸۸). بررسی اثربخشی آموزش راهبردهای یادگیری بر عملکرد تحصیلی و یادگیری خودتنظیم دانش آموزان دختر دوره پیش دانشگاهی شهر اهواز. *یافته های نو در روان شناسی*، ۵ (۱۳)، ۷-۲۲.
- امیری، ابراهیم؛ کارشکی، حسین و اصغری، محسن. (۱۳۹۳). *اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر سلامت عمومی دانش آموزان پسر تک سرپرست مقطع متوسطه. روش ها و مدل های روان شناختی*، ۴ (۱۵)، ۳۷-۵۷.
- براتیان، امین؛ سلیمی، آرمان؛ مقیم، فریده؛ شاکرمی، محمد و داورنیا، رضا. (۱۳۹۵). تأثیر درمان کوتاه مدت راه حل محور برافزایش عزت نفس دانش آموزان دختر. *نشریه پژوهش پرستاری ایران*، ۱۱ (۴)، ۵۷-۶۴.
- براتیان، امین؛ شاکرمی، محمد؛ مقیم، فریده؛ بختیاری سعید، بهرام؛ بختیاری سعید، فریما و داورنیا، رضا. (۱۳۹۵). اثر درمان کوتاه مدت راه حل محور بر خودکارآمدی و رضایت از زندگی دانش آموزان دختر. *مجله پیشگیری و سلامت*، ۲ (۳)، ۵۰-۵۷.
- بهرامی، افسانه و بهاری، فرشاد. (۱۳۹۴). مقایسه اثربخشی رویکرد راه حل - مدار با استراتژیک به شیوه گروهی بر میزان خودکارآمدی دانش آموزان دوره راهنمایی. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۳۲ (۲)، ۱۳۲-۱۴۹.
- تقی پور، ابراهیم؛ خوش کنش، ابوالقاسم و صالحی، فاطمه. (۱۳۹۰). *اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدی دانش آموزان مقطع متوسطه. فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی*، ۳ (۶)، ۶۲-۸۰.
- جفتایی، نجمه. (۱۳۹۴). *اثربخشی مشاوره راه حل محور بر بهبود سبک های هویتی و کاهش پرخاشگری نوجوانان دختر خوا بگامی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- جوانمیری، لیلا. (۱۳۹۰). *بررسی اثربخشی مشاوره گروهی مبتنی بر رویکرد راه حل مدار بر کاهش افسردگی نوجوانان دختر*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- حسینی، فاطمه و نامنی، ابراهیم. (۱۳۹۵). *اثربخشی آموزش مشاوره گروهی راه حل مدار بر کیفیت زندگی در مدرسه*. پنجمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، مرکز همایش های پژوهشگاه نیرو. ۱-۱۳.
- دست باز، انور؛ یونسی، سیدجلال؛ مرادی، امید و ابراهیمی، محمد. (۱۳۹۳). *اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور بر سازگاری و خودکارآمدی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستان شهرستان شهریار. دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی*، ۱۵ (۱)، ۹۰-۹۸.
- دیویس، توماس ای. و آذربورن، سیتا جی. (۱۳۸۶). *مشاوره مدرسه با رویکرد راه حل محور، ترجمه نسترن ادیب راد و علی محمد نظری، چاپ دوم*. تهران: نشر علم.
- رویین تن، فرناز. (۱۳۸۸). *تأثیر مشاوره راه حل محور بر خودکارآمدی دانش آموزان*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.

سالاری فیض آبادی، هاجر. (۱۳۸۶). بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر کاهش فشار روانی و نشانگان آن در دانش آموزان دختر دبیرستان‌های شهر اندیشه سال تحصیلی ۸۶-۸۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

شاکرمی، محمد؛ داورنیا، رضا و زهراکار، کیانوش. (۱۳۹۲). اثربخشی درمان کوتاه‌مدت راه حل محور بر کاهش استرس زناشویی زنان. مجله علمی-پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، ۲۲(۴)، ۱۸-۲۶.

شاهی، زهرا و اوجی‌نژاد، احمدرضا. (۱۳۹۳). اثربخشی آموزش به شیوه رویکرد راه حل محور بر افزایش میزان سازگاری اجتماعی و حل بحران هویت نوجوانان دختر. فصلنامه زن و جامعه، ۵(۱)، ۲۱-۴۰.

صادقی، حلیمه‌خاتون؛ زرهون، رسول و اطهری، سیده زینب. (۱۳۹۶). تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر خودکارآمدی و منبع کنترل دانش آموزان دختر مقطع متوسطه. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۳(۱)، ۱۴۱-۱۵۳.

صالحی، فاطمه. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر مشاوره گروهی راه حل محور بر افزایش عملکرد تحصیلی و خودکارآمدی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه استان قزوین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

صحت‌پور، جلال. (۱۳۹۳). اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارض مادر و نوجوان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، تهران.

غفوریان رام، ناهید و علیزاده موسوی، ابراهیم. (۱۳۹۵). بررسی درمان راه حل محور بر افعال کاری تحصیلی در دانش آموزان با افت تحصیلی. چهارمین همایش ملی مشاوره و سلامت روان، ۱۰-۱۷.

فیست، جس و فیست، گریگوری جی. (۱۳۸۴). نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، چاپ هفتم. تهران: روان (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۲).

قاری سعادت، لیلی و اکبری امرغان، حسین. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر مشاوره گروهی به شیوه راه حل محور بر خودتنظیمی دانش آموزان. همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی، ۱-۷.

کرمی، خیبات. (۱۳۹۲). اثربخشی مشاوره راه حل محور به شیوه گروهی بر کاهش تعارضات والد-فرزند در نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی، تهران.

گلدنبرگ، ایرنه و گلدنبرگ، هربرت. (۱۳۸۲). خانواده‌درمانی، ترجمه حمیدرضا حسین‌شاهی براواتی، سیامک نقشبندی و الهام ارجمند، چاپ دوازدهم. تهران: روان (تاریخ انتشار اثر به زبان اصلی ۲۰۰۰).

گل محمدی، میثم و کیمیایی، سیدعلی. (۱۳۹۳). بررسی اثربخشی مشاوره گروهی متمرکز بر راه حل بر انگیزش تحصیلی دانش آموزان دارای افت تحصیلی. پژوهش در آموزش، ۱(۲)، ۵۵-۶۲.

گنجی، مسعود؛ زاهد بابان، عادل و معینی کیا، مهدی. (۱۳۹۱). فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده در خصوص نقش الگوهای تدریس بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. مجله روان‌شناسی مدرسه، ۱(۱)، ۹۳-۱۰۷.

لطفی، علی و معتمدی، عبدالله. (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی درمان راه حل مدار کوتاه‌مدت برافزایش تاب‌آوری نوجوانان پسر در معرض خطر در یکی از شهرک‌های نظامی. فصلنامه روانشناسی نظامی، ۷(۲۵)، ۳۷-۴۹.

مروتی اردکانی، عبدالرضا و افلاکی فرد، حسین. (۱۳۹۵). تأثیر مشاوره راه حل مدار بر پیشرفت تحصیلی و تاب‌آوری دانش آموزان. فصلنامه مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۲(۷)، ۱۲۳-۱۳۴.

مک دونالد، آلسدایر ج. (۱۳۹۵). درمان راه حل محور (نظریه، پژوهش و کاربری)، ترجمه محمدعلی نظری، عباس موزیری و سایر مترجمان. چاپ اول، تهران: علم (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۲۰۱۶).

میرجلیلی، بی بی فاطمه. (۱۳۸۸). اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد راه حل - محور بر بهبود خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان دختر پایه دوم مقطع متوسطه شهر یزد. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

هومن، حیدرعلی. (۱۳۹۵). راهنمای عملی فرا تحلیل در پژوهش علمی، چاپ پنجم. تهران: سمت.

- Arab Kalmeri, M., Faghian Jouybari, M., Rayatniya Shahrodi, A., & Shabani, R. (2016). The effect of solution-focused approach training on self-efficacy and problem-solving abilities in students of Sari Islamic Azad University. *Journal of Applied Psychology & Behavioral Science*, 1(1), 23-29.
- Bond, C., Woods, K., Humphrey, N., Symes, W., & Green, L. (2013). Practitioner review: The effectiveness of solution focused brief therapy with children and families: A systematic and critical evaluation of the literature from 1990-2010. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(7), 707-723.
- Capa-Aydin, Y., & Emmioğlu, E. (2014). *High school students' emotions and emotional regulation during test taking*. Department of Educational Sciences, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Franklin, C., Zhang, A., Froerer, A., & Johnson, S. (2017). Solution focused brief therapy: A systematic review and meta-summary of process research. *Journal of Marital and Family Therapy*, 43(1), 16-30.
- Gong, H., & Hsu, W. (2016). The effectiveness of solution-focused group therapy in ethnic Chinese school settings: A meta-analysis. *International Journal of Group Psychotherapy*, 67(3), 1-27.
- Hosseinpour, N., Jadidi, M., Mirzaian, B., & Hoseiny, H. (2016). The efficiency of solution-focused brief therapy on adjustment problems of female students in Amol, Iran. *International Journal of School Health*, 3(1), 1-5.
- Joker, H., & Ghaderi, Z. (2015). Effectiveness of a solution-based counseling on students' self-perception. *Educational Research and Reviews*, 10(15), 2141-2145.
- Kim, J.S., & Franklin, C. (2009). Solution-focused brief therapy in schools: A review of the outcome literature. *Children and Youth Services Review*, 31(4), 464-470.
- Kvarme, L.G., Helseth, S., Sørsum, R., Luth-Hansen, V., Haugland, S., & Natvig, G.K. (2010). The effect of a solution-focused approach to improve self-efficacy in socially withdrawn school children: A non-randomized trial. *International Journal of Nursing Studies*, 47(11), 1389-1396.
- Saadatzaade, R., & Khalili, S. (2012). Effects of solution-focused group counseling on student's self-regulation and academic achievement. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education*, 3(3), 780-787.
- Saffarpour, S., Farahbakhsh, K., Shafiabadi, A., Pashasharifi, H. (2011). The effectiveness of solution-focused brief therapy on increasing social adjustment of female students residing in Tehran University dormitories. *International Journal of Psychology and Counseling*, 3(2), 24-28.

-
- Sarvi, Z., & Ghazi, M. (2016). Effectiveness of group counseling with solution focused (brief) therapy (SFBT) on increasing self-efficacy of fifth grade primary school female students. *Modern Applied Science*, 10(12), 1-6.